

ข้อเสนอแนะของผู้ตรวจการแผ่นดิน เพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการ ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต¹

Chief Ombudsman Somsak Suwasujarit

สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน²

Office of Thai Ombudsman

บทนำ

อุทยานแห่งชาติเป็นปณมรดกประเภทหนึ่งทีจัดตั้งขึ้นในพื้นที่ซึ่งสงวนรักษาไว้เพื่อให้ทรัพยากรทีมีความสำคัญต่อระบบนิเวศนังคงอยู่ตามธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติมีความสำคัญต่อการรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทีมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และความมั่งคั่งของประเทศ รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและ

ศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น อุทยานแห่งชาติในประเทศไทยเกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวกำหนดให้การจัดตั้งอุทยานแห่งชาติกระทำโดยการประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตพื้นที่ และมีแผนที่กำหนดแนวเขตอุทยานแห่งชาติแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาโดยมีอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย และจากข้อมูลของ

¹ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2564

² ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 เลขที่ 120 หมู่ที่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

ส่วนการอนุรักษ์ทรัพยากร สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่ได้รวบรวมไว้เมื่อเดือนพฤษภาคม 2562 (National Parks of Thailand, 2019) พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีอุทยานแห่งชาติจำนวน 133 แห่ง เนื้อที่รวม 39,707,805 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 12.38 ของพื้นที่ประเทศไทย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย ได้เกิดปัญหาข้อพิพาทจากผู้ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนที่ทำกินของประชาชน ปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตอุทยานแห่งชาติ ปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ปัญหาการจับกุมดำเนินคดีประชาชนโดยมิชอบ และปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในขั้นตอนการกำหนดแนวเขตอุทยานแห่งชาติและการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการดำรงชีวิตของประชาชน นำไปสู่การโต้แย้ง การร้องเรียนและการฟ้องร้องดำเนินคดีอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ ในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) (Ratchakitcha

nubeksa, 2018, October 8) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) (Office of the national Economics and Social Development Council. (2016, December 29) pp.107-108)³ ที่มีเป้าหมายเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้ได้ร้อยละ 25 ของเนื้อที่ประเทศไทย ซึ่งกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีแผนเตรียมจะประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มอีก 22 แห่ง เนื้อที่รวม 3,954,630 ไร่ (National Parks of Thailand. (2020, December)) ซึ่งหากยังคงดำเนินการตามแนวทางและหลักเกณฑ์ดังที่ผ่านมา ก็ย่อมคาดเดาได้ว่า ในอนาคตจะเกิดข้อพิพาทในลักษณะเดิมเพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน (นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต) ได้เล็งเห็นถึงสภาพปัญหาดังกล่าว และพบว่าประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนไม่เป็นธรรม ร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งสาเหตุหลักของปัญหาเกิดจากข้อกฎหมายระเบียบ และแนวปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ ไม่ชัดเจนและไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมและชุมชน ซึ่งหากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขก็จะทำให้ความขัดแย้งขยายขอบเขตมากขึ้น ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินจึงมีแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาเชิงระบบ โดยเสนอแนะการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติ

³ ส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตัวชี้วัด 1.1 สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้เป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ร้อยละ 25 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 15 พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มจาก 1.53 ล้านไร่ เป็น 1.58 ล้านไร่ พื้นที่ปลูกและฟื้นฟูป่าต้นน้ำเพิ่มขึ้น

ในเรื่องดังกล่าว ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ตรวจการแผ่นดินที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 230 (1) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2560 มาตรา 22 (1) ที่กำหนดให้ผู้ตรวจการแผ่นดินมีหน้าที่และอำนาจเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่ง หรือขั้นตอนการปฏิบัติงานใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่เป็นธรรมแก่ประชาชน หรือเป็นภาระแก่ประชาชนโดยไม่จำเป็นหรือเกินสมควรแก่เหตุ

ในโอกาสที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ขึ้นแทนกฎหมายฉบับเดิม โดยมีเนื้อหาเปลี่ยนแปลงหลักการและวิธีดำเนินการหลายประการ และกฎหมายฉบับใหม่ได้กำหนดให้มีการออกกฎหมายลำดับรอง ซึ่งจะเป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้ง ดูแล และบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย ดังนั้น ผู้ตรวจการแผ่นดินจึงเห็นว่าควรใช้โอกาสนี้ ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและมีข้อเสนอแนะไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้นำไปประกอบการออกกฎหมายลำดับรองตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

การดำเนินการ

การจัดทำข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดินได้ดำเนินการตามกรอบอำนาจ กระบวนการ และขั้นตอนตามที่กำหนดไว้ตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดให้มีกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริง การหารือ และรับฟังความคิดเห็นร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินได้มอบหมายให้สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินแต่งตั้ง “คณะทำงานศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนเชิงระบบกรณีปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและส่วนราชการจากกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติและป่าไม้” ทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน โดยใช้กระบวนการเชิงวิชาการในการสังเคราะห์และวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน และตอบสนองกับสภาพการปฏิบัติงานของหน่วยงานและผู้ปฏิบัติ โดยใช้ข้อมูลที่เป็นฐานในการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาจากแหล่งข้อมูล 3 ด้าน ประกอบด้วย

- การประมวลเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติของสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน ตั้งแต่ปี 2543 ถึง 2562
- การสอบถามความเห็นไปยังจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 70 จังหวัด
- การประชุมรับฟังความคิดเห็นกับหน่วยงานราชการและภาคประชาชน

ผลการศึกษาสามารถจำแนกปัญหาความเดือดร้อนได้ ดังนี้

ลำดับ	ประเด็นปัญหา	ลักษณะของปัญหา	ข้อมูล จาก จังหวัด	เรื่องร้องเรียน ต่อผู้ตรวจการ แผ่นดิน	รวม
1	การขอใช้ ประโยชน์	- กรณีประชาชนขออนุญาต ใช้ประโยชน์	6	15	21
		- กรณีหน่วยงานของรัฐขออนุญาต ใช้ประโยชน์	45	-	45
		รวม	51	15	66
2	ประชาชนโต้แย้ง สิทธิในที่ดิน	- กรณีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชประกาศเขตป่าอนุรักษ์	29	14	43
3	การทับซ้อนที่ดิน ระหว่างหน่วยงาน ของรัฐ	- เขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนที่ดิน ราชพัสดุ	1	1	2
		- เขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนที่ดิน เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	3	-	3
		- เขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนนิคม สหกรณ์	2	-	2
		รวม	6	1	7
รวม			86	30	116

วิเคราะห์สภาพปัญหา

ปัญหาหลักของความขัดแย้ง ความเดือดร้อน และผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ที่มีนัยสำคัญ สรุปได้ 3 ประเด็น คือ

1) ปัญหาการขออนุญาตใช้ประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติ

การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นมาตรการของรัฐในการแก้ไขและบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนจากการที่

ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยหรือตั้งถิ่นฐานในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งบางชุมชนได้ตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานานก่อนการประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ต่อมาเมื่อทางราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความจำเป็นต้องจัดทำบริการสาธารณะ เช่น การก่อสร้างแหล่งน้ำ การปรับปรุงสร้างเส้นทางคมนาคม ก็ได้เกิดปัญหาเนื่องจากกฎหมายไม่อนุญาตให้ดำเนินการยกเว้นการอนุญาตให้ดำเนินโครงการตามมติคณะรัฐมนตรี และหากเป็นการดำเนินการ

โครงการในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 และชั้น 2 ก็จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี ซึ่งขั้นตอนการพิจารณาอนุญาตจะใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ทั้งนี้ สภาพปัญหาที่มีกรณีประชาชนขออนุญาตใช้ประโยชน์ และหน่วยงานของรัฐขออนุญาตใช้ประโยชน์

2) ปัญหาประชาชนได้แย่งสิทธิในที่ดิน

ในเขตอุทยานแห่งชาติมีประชาชนได้ทำกินและอยู่อาศัยทั้งก่อนและหลังการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถทำกินและอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ดังกล่าวและถูกจับกุมดำเนินคดี ซึ่งมีปัญหาตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย ได้แก่ กรณีตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 และกรณีตามคำสั่งคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ที่ 66/2557 และยังพบปัญหาว่าเมื่อมีการพิสูจน์สิทธิในที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 ก็ได้เกิดข้อร้องเรียนว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์สิทธิในที่ดิน ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

3) ปัญหาการทับซ้อนที่ดินระหว่างหน่วยงานของรัฐ

การทับซ้อนที่ดินระหว่างหน่วยงานของรัฐมีทั้งกรณีอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับที่ดินของรัฐประเภทอื่น ซึ่งได้แก่ ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ที่ราชพัสดุซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมธนารักษ์ ที่ดิน

ในเขตนิคมสร้างตนเองซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่ดินในเขตนิคมสหกรณ์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมส่งเสริมสหกรณ์ และที่ดินสาธารณประโยชน์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกรณีอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับป่าประเภทอื่น เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ

ในการศึกษาพบว่า ประเด็นที่มีความสำคัญเร่งด่วน มีผลกระทบต่อชุมชนและสังคม สมควร จะได้รับการแก้ไขเป็นลำดับแรก คือ **ปัญหาการใช้ประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติ และปัญหาการทับซ้อนที่ดินระหว่างหน่วยงานของรัฐ** จึงได้มุ่งเน้นการศึกษาและมีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งสองประเด็นดังกล่าว ส่วน **ปัญหาประชาชนได้แย่งสิทธิในที่ดิน** เป็นเรื่องที่มีรายละเอียดเป็นการเฉพาะซึ่งจะได้ดำเนินการศึกษาและมีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาในโอกาสต่อไป

การแสวงหาข้อเท็จจริงและรับฟังความคิดเห็น

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้านจึงได้มีกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและรับฟังความคิดเห็น ดังนี้

1) การแสวงหาข้อเท็จจริงในพื้นที่และประชุมรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็นจากส่วนราชการและผู้แทนประชาชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาประกอบด้วย

(1) การเข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุม สัมมนาแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม พ.ศ. 2563 ว่าด้วยการจัดทำ ข้อเสนอและขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินใน เขตป่าอนุรักษ์ ณ สวนหมอกคำรีสอร์ท อำเภอ เมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2563

(2) การประชุมรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็น จากส่วนราชการ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินของ ประชาชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน (การบริหารจัดการในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินของราษฎรในเขตป่าอนุรักษ์ กรณีศึกษาแม่ฮ่องสอนโมเดล) ณ สำนักงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด แม่ฮ่องสอน และประชุมรับฟังข้อมูลและ ข้อคิดเห็นจากส่วนราชการและผู้แทนประชาชน ในพื้นที่ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลแม็ก อำเภอยางยา จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2563

(3) การประชุมรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็น จากส่วนราชการและผู้แทนประชาชน ณ องค์การ บริหารส่วนตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และการศึกษาดูงานโครงการ พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร บ้านแม่วาก ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2563

(4) การประชุมรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็น จากส่วนราชการและผู้แทนประชาชนเกี่ยวกับการ บริหารจัดการในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ดินของประชาชนในเขตป่าอนุรักษ์ และเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ ณ หอประชุมที่ว่าการอำเภอ แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2563

2) ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินได้ประชุม ร่วมกับผู้แทนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ พันธุ์พืช กรมป่าไม้ สำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสำนัก บริหารนโยบายนายกรัฐมนตรีน เพื่อหารือและ รับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมาย ลำดับรองตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ในประเด็นที่เกี่ยวกับมาตรการแก้ไข ปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินของประชาชน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ณ สำนักงานผู้ตรวจการ แผ่นดิน เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2563

3) คณะทำงานฯ ร่วมการสัมมนารับฟัง ความคิดเห็นเพื่อจัดทำร่างกฎหมายลำดับรอง ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 จัดโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ณ โรงแรมรามาร์คเด้นส์ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2563

4) สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินจัดการ ประชุมร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจ จากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) เพื่อรับฟัง ข้อมูลและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมาย ลำดับรองตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 65 แนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟู บำรุงรักษา และควบคุมการใช้ประโยชน์ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนการใช้ประโยชน์ ในทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทน ได้ตามฤดูกาล และฐานข้อมูลความหลากหลาย

ทางชีวภาพ ณ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน
วันที่ 4 สิงหาคม 2563

ผลการศึกษา

เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการแสวงหาข้อเท็จจริง
และรับฟังความคิดเห็นข้างต้นไปศึกษา
วิเคราะห์แล้ว ผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นควรมี

ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาการขออนุญาต
ใช้ประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติ และ
ปัญหาการทับซ้อนที่ดินระหว่างหน่วยงาน
ของรัฐ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาของกฎหมาย
ลำดับรองที่ต้องออกตามพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562 จำนวน 6 ฉบับ คือ

ร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการกำหนดโครงการอนุรักษ์
และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ

ร่างประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็น
และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้องและประชาชน ในการกำหนดพื้นที่
การขยาย หรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ

ร่างระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการอยู่อาศัยหรือทำกิน
ตามโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ภายในอุทยานแห่งชาติ
เพื่อการดำรงชีพอย่างเป็นปกติสุข

ร่างประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าด้วยการกำหนดโครงการ
อนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายในอุทยานแห่งชาติ

ร่างระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการเก็บหาหรือ
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล
ในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ร่างประกาศกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการจัดทำแผนการบริหาร
จัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

การปรึกษาหารือกับหน่วยงาน ก่อนมีข้อเสนอแนะ

ตามมาตรา 32 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2560 กำหนดให้มี “กระบวนการหารือ” กับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะมีข้อเสนอแนะของผู้ตรวจการแผ่นดิน ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินจึงได้เชิญผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมการปกครอง สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ และผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องดังกล่าว มาร่วมประชุมเพื่อนำเสนอปรึกษาหารือ และขอรับทราบความเห็นเกี่ยวกับ “ร่างข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงกฎหมายลำดับรองตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนที่ทำกินและอยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ” ผู้ตรวจการแผ่นดินโดยกระบวนการปรึกษาหารือดังกล่าวจัดขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2563 ณ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน

ข้อเสนอแนะของผู้ตรวจการแผ่นดิน

ผลสรุปจากการแสวงหาข้อเท็จจริง การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา การรับฟังความคิดเห็น และการปรึกษาหารือกับหน่วยงาน

ของรัฐที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่ข้อเสนอแนะของผู้ตรวจการแผ่นดินเพื่อประกอบจัดทำกฎหมายลำดับรอง 6 ฉบับ ข้างต้น โดยมีประเด็นสำคัญที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิด และแนวปฏิบัติที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างชัดเจน ประกอบด้วย

ร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการกำหนด โครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากร ธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ

ร่างพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ คือ การช่วยเหลือให้ประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน และได้อยู่อาศัยหรือทำกินในอุทยานแห่งชาติที่ได้จัดตั้งขึ้นก่อนที่พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 จะมีผลใช้บังคับ มีสิทธิที่จะได้รับการสำรวจการถือครองและทำประโยชน์ในที่ดิน ซึ่งร่างพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิได้รับการสำรวจการอยู่อาศัยหรือทำกินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ไว้ในมาตรา 6 คือ

- มีสัญชาติไทย
- มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นและได้ครอบครองที่ดินรวมทั้งทำประโยชน์มาโดยต่อเนื่อง
- ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ออกจากพื้นที่ครอบครองนั้นมาก่อน

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์และหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า การกำหนดคุณสมบัติและพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิอยู่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติ ยังมีความไม่ชัดเจนและไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่

และชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานและปัญหาการกระทบสิทธิของประชาชน

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินได้มีข้อเสนอแนะต่อการจัดทำร่างพระราชกฤษฎีกาฉบับดังกล่าว ดังนี้

1. ประเด็นการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาการเป็น “ผู้ยากไร้”

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า ผู้มีสิทธิได้รับการสำรวจหรือทำกินในอุทยานแห่งชาติ นั้น หากเป็นบุคคลเข้าถือครองที่ดิน ตั้งแต่ระยะเวลาที่ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 มีผลใช้บังคับ จนถึงระยะเวลาที่คำสั่งคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ที่ 66/2557 มีผลใช้บังคับนั้น จะต้องมีความสมบูรณ์เพิ่มเติมอีกประการที่สำคัญ คือ ต้องเป็นบุคคลที่เป็น “ผู้ยากไร้” แต่ไม่มีหลักเกณฑ์หรือแนวทางการพิจารณาการเป็น “ผู้ยากไร้” ไว้โดยชัดแจ้ง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการขาดมาตรฐานที่ชัดเจนในการจำแนกผู้ที่มีสิทธิที่จะได้รับการสำรวจการถือครองและทำประโยชน์ที่ดิน ซึ่งอาจเกิดปัญหาการใช้ดุลพินิจโดยไม่ชอบ รวมทั้งการโต้แย้ง ร้องเรียน หรือฟ้องร้องจากผู้มีส่วนได้เสียขึ้นในอนาคตได้

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณา “ผู้ยากไร้” โดยใช้แนวทางการพิจารณาของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร และมีหลักเกณฑ์เพิ่มเติม คือ ต้องครอบครองและทำประโยชน์ในพื้นที่จริงโดยไม่ได้รับจ้างหรือถือครองที่ดินแทนนายทุน และไม่มีที่ดินหรือเอกสารสิทธิของรัฐบาลประเภทอื่น พื้นที่ถือครองและทำประโยชน์

ไม่เกิน 25 ไร่ โดยไม่มีรูปแบบการดำเนินการในลักษณะกลุ่มทุนจากต่างถิ่น ไม่เป็นแปลงที่ดินขนาดใหญ่ และไม่ใช่วัฒนการจัดการที่มีการลงทุนสูงโดยมีสิ่งปลูกสร้างหรือที่พักอาศัยในรูปแบบเชิงธุรกิจ

2. ประเด็นการตรวจสอบและการรับรองการเป็น “ผู้ยากไร้”

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า กระบวนการสำรวจการถือครองและทำประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ไม่ได้กำหนดให้ประชาชนหรือผู้แทนชุมชนไปมีส่วนร่วม จึงอาจทำให้เกิดปัญหาการสำรวจที่คลาดเคลื่อน ตกหล่น หรือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีนโยบายสั่งการให้ “คณะกรรมการสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่” ซึ่งเป็นกลไกแก้ไขปัญหาที่ดินของประชาชนในพื้นที่ป่า ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561 ประกอบด้วยผู้แทนจากฝ่ายปกครอง ผู้แทนกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ผู้แทนตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนชุมชน และผู้แทนจากภาคประชาชน ทำหน้าที่พิจารณาหลักเกณฑ์และรับรองการเป็น “ผู้ยากไร้” เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกพื้นที่

3. ประเด็นการขอรับการสำรวจการถือครองที่ดินของ “บุคคลที่อยู่ระหว่างขอมิสัญชาติไทย”

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีบุคคลที่อยู่ระหว่างการขอมิสัญชาติไทย ถือครองและทำประโยชน์ในที่ดิน

จำนวนมาก โดยเฉพาะบนพื้นที่สูง ซึ่งหากถือครองและทำประโยชน์สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้และมีสัญชาติไทยก็ย่อมมีสิทธิในที่ดินในฐานะที่เป็นประชาชนคนไทย แต่ในข้อเท็จจริงแล้วกระบวนการพิสูจน์สัญชาติเป็นเรื่องที่ใช้เวลาพิจารณาค่อนข้างนานและมีรายละเอียดค่อนข้างซับซ้อน จนอาจกระทบต่อเสถียรภาพในที่ดินในขณะที่รอการพิสูจน์สัญชาติ

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ให้เพิ่มเติมคุณสมบัติผู้ที่ขอรับการสำรวจการอยู่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติ ให้ครอบคลุมถึงบุคคลที่เจ้าหน้าที่รัฐได้ตรวจสอบคุณสมบัติครบถ้วนแล้วว่าเป็นบุคคลที่เห็นควรอนุมัติในการได้สัญชาติไทย และอยู่ระหว่างการรออนุมัติให้สัญชาติไทย และให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ร่วมกับกรมการปกครองสำรวจกลุ่มบุคคลดังกล่าว เพื่อดำเนินการกันที่ดินให้อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่เดิมที่ครอบครองต่อไป

4. ประเด็นการขอรับการสำรวจการถือครองที่ดินของ “บุคคลที่ถูกดำเนินคดี”

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า การกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะขอรับการสำรวจการถือครองที่ดินจะต้อง “ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ออกจากพื้นที่ครอบครองนั้นมาก่อน” แต่ได้ปรากฏข้อเท็จจริงจากการศึกษาเชิงระบบว่า มีประชาชนหลายรายที่ถูกดำเนินคดีและได้รับสารภาพทั้งที่ไม่ได้กระทำความผิด เนื่องจากเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือเกิดจากถูกงูใจ หรือถูกกลั่นแกล้งดำเนินคดีหรือเกิดจากปัญหาความไม่ชัดเจน หรือความ

ผิดพลาดคลาดเคลื่อนของหน่วยงานของรัฐ แต่เมื่อคดีถึงที่สุด คู่ความก็มีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามคำสั่งศาล บุคคลกลุ่มดังกล่าวต้องออกจากพื้นที่พิพาท ซึ่งเป็นปัญหาความเดือดร้อนโดยไม่เป็นธรรมที่ควรได้รับการแก้ไขเยียวยา

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรแก้ไขปัญหาเชิงบริหาร โดยให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ร่วมกับจังหวัด พนักงานสอบสวน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และพนักงานอัยการสำรวจกลุ่มบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่

(ก) กลุ่มที่มีการจับกุมและสอบสวนแต่ยังไม่ได้ยื่นฟ้องดำเนินคดีต่อศาล

ให้พิจารณากลับกรอคดี หากปรากฏข้อเท็จจริงว่า ผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพด้วยความจำเป็น ความเข้าใจคลาดเคลื่อน ถูกงูใจ โดยมีชอบ ถูกกลั่นแกล้งดำเนินคดี หรือเกิดจากความผิดพลาดของหน่วยงานของรัฐ ก็ให้พิจารณาดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อยุติคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล และในระหว่างดำเนินการให้กันที่ดินที่ครอบครองเดิมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ด้วย

(ข) กลุ่มที่มีการดำเนินคดีโดยอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล

ให้สำรวจข้อมูลการถือครองและทำประโยชน์ของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ในระหว่างที่คดียังไม่ถึงที่สุด และหากปรากฏข้อเท็จจริงในระหว่างการพิจารณาของศาลว่า จำเลยได้รับสารภาพด้วยความจำเป็น ความเข้าใจคลาดเคลื่อน ถูกงูใจ โดยมีชอบ ถูกกลั่นแกล้งดำเนินคดี หรือเกิดจากความผิดพลาดของ

หน่วยงานของรัฐ และจำเลยเป็นผู้ยากไร้ มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ไม่มีที่ดินแปลงอื่น ก็ให้คู่ความในคดีคือ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ร่วมกับพนักงานอัยการ ยื่นคำร้องต่อศาลพร้อมหลักฐานประกอบ เพื่อขอให้ศาลพิจารณาไม่ลงโทษจำเลย ตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินการกรณีพบปัญหาสิทธิแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีหมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพ พ.ศ. 2563

(ค) กลุ่มที่ศาลมีคำพิพากษาและคดีถึงที่สุดแล้ว

หากปรากฏข้อเท็จจริงในภายหลังว่าจำเลย รับสารภาพด้วยความจำใจ ความเข้าใจคลาดเคลื่อน ถูกงูใจโดยมิชอบ ถูกกลั่นแกล้ง ดำเนินคดี หรือเกิดจากความผิดพลาดของหน่วยงานของรัฐ ให้ดำเนินการช่วยเหลือเยียวยา โดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ควรชะลอการเข้าไปฟื้นฟูหรือปลูกป่าในพื้นที่พิพาท และหากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีบุคคลอื่นอ้างสิทธิในการอยู่อาศัยหรือทำกิน ก็ให้พิจารณาให้สิทธิในที่ดินแก่คู่ความในคดีเป็นลำดับแรก

5. ประเด็นการครอบครองและใช้ประโยชน์ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า มีการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะขอรับการสำรวจการถือครองที่ดินจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่น และครอบครองทำประโยชน์ด้วยตนเอง

ไม่ละทิ้งการทำประโยชน์หรือไม่อยู่อาศัยติดต่อกันเกินหนึ่งปีโดยไม่มีเหตุอันควร เป็นเงื่อนไขที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ในหลายชุมชนที่มีความจำเป็นต้องไปทำงานนอกพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ในช่วงเวลาหรือบางฤดูกาล ในขณะที่มีบุคคลในครอบครัวซึ่งเป็นผู้สูงอายุทำประโยชน์ในที่ดินไม่ได้ แต่ยังมีภูมิลำเนาอยู่อาศัยในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มเติมข้อยกเว้นการกำหนดคุณสมบัติให้ต้องครอบครองทำประโยชน์อย่างต่อเนื่อง กรณีบุคคลที่มีความจำเป็นต้องไปทำงานนอกพื้นที่บางช่วงเวลาหรือบางฤดูกาล แต่ยังมีภูมิลำเนาอยู่อาศัยในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความจำเป็นของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น

ร่างประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้องและประชาชน ในการกำหนดพื้นที่ การขยาย หรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ

ร่างประกาศฉบับดังกล่าวออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ คือ ในการกำหนดพื้นที่อุทยานแห่งชาติขึ้นใหม่ และการขยายหรือเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติจะต้องมีกระบวนการให้มีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียชุมชน

ที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อนำไปประกอบการพิจารณา

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินมีข้อเสนอแนะต่อการจัดทำร่างประกาศฉบับดังกล่าว คือ

1. ประเด็นการกำหนดนิยาม “ผู้มีส่วนได้เสีย”

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า ผู้มีส่วนได้เสียที่จะเข้าร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่อุทยานแห่งชาติขยาย หรือเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ ควรให้ความหมายกว้าง **ครอบคลุมทั้งประชาชนนอกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และหน่วยงานของรัฐในพื้นที่จังหวัดที่อุทยานแห่งชาติตั้งอยู่**

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรกำหนดนิยาม “ผู้มีส่วนได้เสีย” ให้หมายความว่า “ผู้ซึ่งอาจได้รับความเดือดร้อนหรือความเสียหายจากการกำหนดพื้นที่ ขยาย หรือเพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมด หรือบางส่วน และให้หมายความรวมถึงส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการอื่นที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่จะดำเนินการหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการ”

2. ประเด็นการเผยแพร่ข้อมูลในการรับฟังความคิดเห็นให้ผู้มีส่วนได้เสียทราบอย่างทั่วถึง

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า ควรกำหนดให้ชัดเจนถึงข้อมูลที่ต้องเผยแพร่ให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียเพื่อประกอบการให้ความเห็นในกำหนดพื้นที่ การขยาย หรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ข้อมูลที่ต้องเผยแพร่อย่างน้อยต้องประกอบด้วย

- 1) เหตุผลความจำเป็นและวัตถุประสงค์
- 2) สำคัญ
- 3) ผู้ดำเนินการ
- 4) สถานที่ที่จะดำเนินการ
- 5) ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการ
- 6) ผลผลิตและผลลัพธ์
- 7) ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่จะกำหนดพื้นที่ ขยาย หรือเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ
- 8) มาตรการ การป้องกัน แก้ไข หรือเยียวยาความเดือดร้อนหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากผลกระทบดังกล่าว

นอกจากนี้ การให้ข้อมูลดังกล่าวต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เผยแพร่ให้ประชาชนรับรู้อย่างทั่วถึง ทันเวลา และต้องจัดให้มีการประกาศในระบบเครือข่ายสารสนเทศของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตลอดจนติดประกาศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ที่ทำการของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และที่ทำการอำเภอ และจังหวัด

3. ประเด็นการกำหนดรูปแบบและวิธีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้องและประชาชน (ข้อ 4)

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า เพื่อให้ร่างประกาศฉบับดังกล่าวมีความชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและการยอมรับ

แห่งชาติเกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน จำเป็นต้องให้บุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่มีส่วนในการกำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการพื้นที่ เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่และมีศักยภาพในการกำกับดูแลการบริหารจัดการพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ ควรกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่โครงการ โดยให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติอำนวยความสะดวกในการจัดประชุมกับบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่โครงการ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่

2. ประเด็นการปรับปรุงและส่งเสริมอาชีพหรือคุณภาพชีวิตของบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินภายในเขตพื้นที่

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า เพื่อให้หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรที่มีนโยบายแผนงานโครงการ หรือกิจกรรมที่จะดำเนินการภายในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ ครอบคลุมถึงการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จึงมีข้อเสนอแนะว่า

(ก) การปรับปรุงและการส่งเสริมอาชีพหรือคุณภาพชีวิตของบุคคลที่อยู่อาศัยหรือ

ทำกินในชุมชนภายในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ ควรจะครอบคลุมถึงโครงการที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการส่งเสริมอาชีพที่สร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงในพื้นที่ โดยรวมถึงการให้บริการท่องเที่ยว

(ข) ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กำหนดให้มีการจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่โครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหัวหน้าอุทยานแห่งชาติ หน่วยงานของรัฐ และบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่ โดยข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดินได้ครอบคลุมถึง สัดส่วนและจำนวนของคณะทำงานระดับพื้นที่ในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ ขั้นตอนการดำเนินการ องค์ประกอบและรายละเอียดของแผนพัฒนาพื้นที่

ร่างประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าด้วยการกำหนดโครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายในอุทยานแห่งชาติ

ร่างประกาศฉบับดังกล่าวออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 65 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ คือ ให้มีการนำพื้นที่ในอุทยานแห่งชาติที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล ไปจัดทำเป็น

โครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพตามวิถีชุมชนหรือวิถีชีวิตดั้งเดิมที่อยู่โดยรอบบริเวณอุทยานแห่งชาติ

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินมีข้อเสนอแนะต่อการจัดทำร่างประกาศฉบับดังกล่าว คือ

1. ประเด็นอำนาจในการพิจารณาอนุญาตให้เก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า การกำหนดให้ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ทำหน้าที่อนุญาตให้เก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล จะเกิดความไม่สะดวกกับประชาชนและไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแห่งท้องถิ่นเป็นผู้ทำหน้าที่อนุญาตให้เก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล แต่หากไม่ได้รับการพิจารณาให้มีสิทธิอุทธรณ์ต่อผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ภายในสิบห้าวันนับแต่มีคำสั่งไม่อนุญาต ซึ่งจะทำให้การพิจารณาอนุญาตมีความรอบคอบรอบด้านมากขึ้น และการใช้สิทธิอุทธรณ์ก็เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง ทั้งนี้ ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า นอกจากจากยื่นคำขอ ณ ที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ยังควรกำหนดให้ดำเนินการยื่นคำขอทาง

อิเล็กทรอนิกส์ได้ด้วย โดยคำนึงถึงการอำนวยความสะดวกและการลดภาระแก่ผู้ยื่นคำขอ

2. ประเด็นการกำหนดแนวทางหรือจัดทำโครงการเพื่อลดการพึ่งพิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า เพื่อให้ผู้แทนของชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและจัดทำแผนการดูแลและฟื้นฟูสภาพพื้นที่หรือทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่โครงการฯ รวมทั้งกำกับดูแลการฟื้นฟูสภาพพื้นที่หรือทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นไปตามแผนนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงมีข้อเสนอแนะว่าให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติร่วมกับคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านความหลากหลายทางชีวภาพ หรือปราชญ์ชาวบ้าน และผู้แทนในแต่ละชุมชนๆ ละ 2 คน ที่มีการเก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ในเขตพื้นที่ดำเนินโครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ศึกษาและกำหนดแนวทาง หรือจัดทำโครงการเพื่อลดการพึ่งพิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่โครงการฯ และพิจารณาทบทวนแนวทางหรือโครงการอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ร่างระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการเก็บหาหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล ในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ร่างระเบียบฉบับดังกล่าวออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 64 วรรคสี่ แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ คือ เป็นการกำหนดเงื่อนไขและข้อปฏิบัติ สำหรับการเก็บหาหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล ของบุคคลที่ได้รับอนุญาตในเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อดำรงชีพอย่างเป็นปกติสุข ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินมีข้อเสนอแนะต่อการจัดทำร่างระเบียบฉบับดังกล่าว คือ

1. ประเด็นการประกาศกำหนดพื้นที่ในการเก็บหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า เพื่อให้การกำหนดพื้นที่ในโครงการ และจัดทำข้อมูลกำหนดประเภท ชนิดและจำนวนของทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นใหม่ทดแทนได้ครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายและสามารถปฏิบัติได้จริง

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ให้อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ประกาศกำหนดพื้นที่ในโครงการ และประเภท ชนิดและจำนวน

ของทรัพยากรที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามแนวทางและผลการศึกษาร่วมกันระหว่างหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและคณะกรรมการชุมชน

2. ประเด็นการอนุญาตให้บุคคลเก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า ควรมีการอำนวยความสะดวกแก่บุคคลที่จะเก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาล เพื่อให้มีฐานข้อมูลในการพิจารณาอนุญาตอย่างรอบคอบ รวมทั้งการสามารถควบคุมบุคคลที่จะเข้าไปหาหรือใช้ประโยชน์

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรให้ขออนุญาตต่อที่ทำการอุทยานแห่งชาติแห่งท้องที่ และให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติและคณะกรรมการชุมชน ร่วมกันสำรวจทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพิจารณาอนุญาตได้อย่างรอบคอบ และร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติผู้ที่มีสิทธิเข้าไปเก็บหาหรือใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่ง

3. ประเด็นการกำหนดรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการในการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่โครงการ

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า เพื่อส่งเสริมให้บุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนสามารถพึ่งพิง

ตนเองได้ และจะต้องลดการพึ่งพิงป่าให้น้อยลง และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลรักษาลดการพึ่งพิงป่าไม่ร่วมกับหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและพนักงานเจ้าหน้าที่

จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรอนุญาตให้เก็บได้เฉพาะพืชและสัตว์ในพื้นที่เดิมเท่านั้น และให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีการประชุมร่วมกับบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตพื้นที่โครงการฯ กำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการพื้นที่ ทั้งนี้ให้มีการติดตามการดำเนินการอย่างน้อยทุกสามเดือน

ร่างประกาศกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

ร่างประกาศฉบับดังกล่าวออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ คือ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติและการกำหนดเขตการจัดการภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินมีข้อเสนอแนะต่อการจัดทำร่างประกาศฉบับดังกล่าว คือ

ประเด็นคณะกรรมการจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ (ข้อ 2)

ประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า การจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต ภูมิสังคมของชุมชน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาโต้แย้งขึ้นในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมจาก

ทุกภาคส่วน โดยใช้กลไก “คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติ” ที่แต่งตั้งโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนเป็นประธาน ผู้แทนจากฝ่ายปกครอง และส่วนราชการในจังหวัด ผู้แทนตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนพื้นที่อนุรักษ์ และผู้แทนจากภาคประชาชนในจังหวัด และหัวหน้าอุทยานแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ

จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มองค์ประกอบของคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติให้ประกอบด้วย ผู้แทนอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ ผู้แทนชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่โครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนชุมชนละ 2 คน และให้คณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติจัดทำแผนการบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และให้มีการทบทวนแผนการบริหารจัดการพื้นที่ทุกห้าปี

การดำเนินการเพื่อให้ข้อเสนอแนะของประธานตรวจการแผ่นดินเกิดผลเป็นรูปธรรม

เพื่อให้ข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดินเกิดผลเป็นรูปธรรม จึงได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 22 (1) ประกอบมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2560 ส่งข้อเสนอแนะไปยังหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการ

ออกกฎหมายลำดับรอง หน่วยงานที่กำกับดูแล และหน่วยงานที่ตรวจร่างกฎหมายลำดับรอง โดยมีรายละเอียด คือ

1) ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช นำข้อเสนอแนะ และผลการศึกษาไปประกอบการออกกฎหมายลำดับรอง ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 โดยให้ดำเนินการให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะ ภายใน 120 วัน นับตั้งแต่ได้รับการแจ้งคำวินิจฉัย

2) ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการเชิงบริหารเพื่อแก้ไขปัญหาประชาชนถูกดำเนินคดีที่อาจเกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อน ถูกงัดข้อโดยมิชอบ ถูกกลั่นแกล้งดำเนินคดี หรือเกิดจากปัญหาความไม่ชัดเจน หรือความผิดพลาดคลาดเคลื่อนของหน่วยงานรัฐ

3) ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ประสานคณะทำงานสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่ พิจารณาการเป็นผู้ยากไร้ตามข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และประสานกรมการปกครองในการสำรวจบุคคลที่อยู่ระหว่างข้อสัณหาในแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาดำเนินการให้สิทธิในการอยู่อาศัยและทำประโยชน์ในที่ดิน

4) ให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำข้อเสนอแนะไปเป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุง

กฎหมาย กฎ หรือคำสั่งหรือขั้นตอนการปฏิบัติงานใด ๆ บรรดาที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่เป็นธรรมแก่ประชาชน หรือ เป็นภาระแก่ประชาชนโดยไม่จำเป็นหรือเกินสมควรแก่เหตุ

5) ให้สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินแจ้งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาทราบ คำวินิจฉัยและข้อเสนอแนะ เพื่อใช้ประโยชน์ประกอบการพิจารณาตรวจร่างกฎหมายลำดับรองที่ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้เสนอตามขั้นตอน

ข้อสรุป

“ข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดินข้างต้น นอกจากจะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานของรัฐที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขระเบียบ กฎเกณฑ์ และขั้นตอนการปฏิบัติงานที่มีข้อบกพร่อง มีข้อโต้แย้ง หรือมีความไม่ชัดเจนแล้วยังเป็นประโยชน์โดยตรงกับประชาชนที่จะได้รับการคุ้มครองดูแลสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหมวด 5 หน้าทีของรัฐที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ปันฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ”

ความเห็นและข้อเสนอแนะของประธานผู้ตรวจการแผ่นดินในการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเกิดจาก

กระบวนการศึกษาตามหลักวิชาการ การวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบกับข้อเท็จจริงจาก ปัญหาการปฏิบัติงานในพื้นที่จริง ร่วมกับการ รับฟังความคิดเห็นและปรึกษาหารือกับทั้งส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชน และชุมชน ภายใต้อำนาจและหน้าที่และอำนาจตามที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. 2560 จะเป็นประโยชน์ทั้งกับการปฏิบัติงาน ของหน่วยงานและการสร้างความเป็นธรรม และคุ้มครองสิทธิของประชาชน แต่ผลสัมฤทธิ์

จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมีการนำ ความเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้มีการปรึกษา หารือไปประกอบการพิจารณาในกระบวนการ ตราและประกาศใช้กฎหมายลำดับรอง และ นำไปใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการติดตามผล การบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งหากสภาพข้อเท็จจริง หรือบริบทแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ก็สมควร ที่จะมีการดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงบทบัญญัติดังกล่าว ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ ในโอกาสต่อไป ●

บรรณานุกรม

- National Parks of Thailand. (2019, May). rāi chū 'utthayān hæng chāt thī prakāt nai Rāitchakitčhānubēksā. [รายชื่ออุทยานแห่งชาติที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา] Retrieved from <http://park.dnp.go.th/file/รายชื่ออุทยานแห่งชาติ.pdf>
- National Parks of Thailand. (2020, December). rāi chū 'utthayān hæng chāt (trīam kām). [รายชื่ออุทยานแห่งชาติ (เตรียมการ)] Retrieved from [http://park.dnp.go.th/file/ขอเตรียมการ22%20แห่ง\(23-12-63\).pdf](http://park.dnp.go.th/file/ขอเตรียมการ22%20แห่ง(23-12-63).pdf)
- Office of the national Economics and Social Development Council. (2016, December 29). phāen phatthanā sētthakit læ sangkhom hæng chāt chabap thī sipsōng Phō.Sō. sōngphanhārōihoksip sōngphanhārōihoksip. [แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)]. Retrieved from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- Ratchakitchanube ksa. ราชกิจจานุเบกษา. (2018, October 8). yutthasāt chāt Phō.Sō. sōngphanhārōihoksip'et- sōngphanhārōipætsip. Retrieved from http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF